

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ЗАПОВІДНИКА «ТУСТАНЬ»**

**IV Міжнародна науково-практична конференція
до 80-річчя від дня народження Михайла Рожка**

**«ПАМ'ЯТКИ ТУСТАНІ В КОНТЕКСТІ ОСВОЄННЯ КАРПАТ. ПРОБЛЕМИ ЇХ
ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ»**

ЗБІРНИК ТЕЗ

Львів 2019

Пам'ятки Тустані в контексті освоєння Карпат. Проблеми їх збереження та використання : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції до 80-річчя від дня народження Михайла Рожка, 6-7 червня 2019 р., Львів; Урич / Відп. за вип. Р.Г. Миська. — Львів, 2019. — 59 с.

Проблема освоєння Карпатського регіону здавна викликає інтерес науковців та має значну

історіографічну базу. Проте дослідження часто провадилися відокремлено спеціалістами різних галузей науки. Мета запропонованої конференції — поставити нові наукові проблеми, привернути увагу до означеної тематики та сприяти координації зусиль широкого кола дослідників різних галузей з України та з-за кордону.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

к.і.н., доцент Роман Миська

к.арх. Василь Рожко

д.і.н., професор Михайло Глушко

д.і.н., професор Леонтій Войтович

к.арх., доцент Олег Рибчинський

Андрій Котлярчук

Роман Стрехалюк

Адреса редакційної колегії:

ДІКЗ “Тустань”

вул. Чайковского, 17, 3-й поверх, м. Львів

79005

conference@tustan.ua

АРХЕОЛОГІЯ

Богдан Рідуш. Перспективи пошуку печерного палеоліту в порожнинах гіпсового карсту

заходу України	5
<i>Микола Бандрівський, Роман Гнатюк.</i> Східниця – унікальна ранньопалеолітична пам’ятка у науковому доробку проф. Олександра Черниша і сучасний стан її дослідження (до 100-річчя з дня народження видатного палеолітознавця)	6
<i>Володимир Петегирич, Дмитро Павлів.</i> «Великі кургани» Карпатського Підгір’я на давніх картах та в археологічних дослідженнях	8
<i>Святослав Терський, Оксана Куценяк.</i> Розкопки Львівського історичного музею в с. Урич у 1973 р.	10
<i>Віра Гупало.</i> Кераміка Тустані: впровадження до проблеми датування	12
<i>Юрій Лукомський.</i> Історія та результати досліджень давнього Галича за участю Карпатської архітектурно-археологічної експедиції Михайла Рожка у 1980-х роках	13
<i>Роман Миська.</i> Дослідження Карпатської архітектурно-археологічної експедиції на городищах у селищі Верхнє Синьовидне	14
<i>Ярослав Погоральський, Роман Миська.</i> Середньовічне городище Тептюж (Модричі I) у передгір’ї Карпат	15
<i>Артем Гоцицький.</i> Тустань у контексті шляхів через карпатські перевали (окремі аспекти згідно аналізу топографічних даних)	17
<i>Ігор Прохненко.</i> Будівельні горизонти Середнянського замку	18
<i>Володимир Мойжес.</i> Результати археологічних досліджень церков м. Ужгорода у 2018 році	20
<i>Максим Мордовін, Ігор Прохненко.</i> Товарні текстильні пломби XVI – XVII ст. на пам’ятках Закарпатської обл. України	21
<i>Віталій Нагірний.</i> Середньовічне городище в Чернелиці: загальна характеристика	25
<i>Сергій Пивоваров, Микола Ільків, Віталій Калініченко.</i> Ікона-складень з Чорнівського городища першої половини XIII ст.: зброєзнавчий аспект	26
<i>Микола Шніцар, Остап Лазурко.</i> Високий замок у Львові в світлі новітніх досліджень	27
<i>Петро Довгань, Наталія Стеблій.</i> Наконечники стріл самостріла (арбалета) з Малого городища в Буську	28
<i>Нестор Рибчинський.</i> Зброя дальнього бою з Пліснеського городища (дослідження 2017 – 2018 років)	29
<i>Piotr N. Kotowicz.</i> Wczesnośredniowieczny miecz z Wisłoka Wielkiego na dawnym pograniczu	

- Ярема Іванців.* Розвиток культурного менеджменту зі збереження історичної спадщини (на прикладі успішної співпраці клубу історичної реконструкції ВІД «Чорна Галич» та «Історико-культурного заповідника «Тустань»)

ІСТОРІЯ ТА КРАЄЗНАВСТВО

- Віталій Ляска.* Волинські Ворота – «м'єсто твердо» на русько-польському кордоні 33
- Ілля Паршин.* Княжий Львів в угорській історіографії XV–XVII ст. 34
- Леонід Тимошенко.* Найдавніші писемні свідчення про церкви Дрогобича (XV-XVI ст.) 35
- Юрій Стецук.* З історії судових процесів Лаврівського монастиря за маєтності у с. Мокряни (XVIII ст.) 36

3

- Лілія Хміль.* Нові епізоди до генеалогії села Лішня XIX – початку XX ст.: за матеріалами книги реєстру мешканців 1938 р. із фондів Музею Івана Франка в Нагуєвичах 38
- Олена Фоміна.* Особливості збереження алебастрового portalу парафіяльного костелу св. Варфоломія в Дрогобичі 39
- Роман Стрехалюк.* Жіноча сітка ОУН в селі Урич у 1944-1945 рр. 40
- Віталій Ляска.* Проект “Локальна історія”: від польових досліджень до публічної історії 41

ЕТНОЛОГІЯ

- Ігор Бойко.* Традиційне ручне транспортування фуражу в північних Карпатах: вплив природно-ресурсного фактору, розселення й природокористування на регіональні особливості та історичну динаміку (кінець 19 – початок 21 ст.) 42
- Надія Войтович.* Демонологічний пласт народної культури (на прикладі родильної обрядовості бойків) 43
- Володимир Галайчук.* Упирі, ворожилники та «непрості» у традиційних віруваннях бойків Старосамбірщини 45
- Ігор Гілевич.* Народнознавчі дослідження Калістрата Добрянського в околицях Старого Самбора 46
- Михайло Глушко.* Етнографічна експедиція теренами Бойківщини в 1904 р. – важлива подія в історії українського народознавства

<i>Тетяна Гоцицька. Особливості формування садиби та двору на Бойківщині та Підгір'ї у сер. XIX - пер. пол. XX ст.</i>	48
<i>Володимир Дяків. Чуда як прояв народної християнської релігійності на Покутті (за матеріалами з Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.)</i>	49
<i>Анастасія Кілар. Юрія – головне пізньовесняне свято покутян: збережені традиції та їх походження</i>	50
<i>Володимир Конопка. Формування гендерної ролі чоловіка (за матеріалами Бойківщини та Покуття)</i>	51
<i>Любомир Пархуць. Особливості бойківських житлових дерев'яних будинків XIX ст. (за матеріалами архітектурних експедицій 2016-2019 рр.)</i>	53
<i>Дмитро Пожоджук. Скотарська тематика дня Святого Юрія: бойківсько-волинські паралелі</i>	54
<i>Роман Радович. Традиційне житло центральної Бойківщини (за матеріалами Сколівського району)</i>	55
<i>Роман Сілецький. “Година годині не рівня”: час у традиційних світоглядних уявленнях та повір'ях бойків</i>	56
<i>Роман Тарнавський. Читаючи “Нові природничо-політичні подорожі в 1788–1795 рр. через... Північні Карпати”: деякі думки про походження обрядів, пов'язаних із короваем</i>	57
	58

4

АРХЕОЛОГІЯ

ПЕРСПЕКТИВИ ПОШУКУ ПЕЧЕРНОГО ПАЛЕОЛІТУ В ПОРОЖНИНАХ ГІПСОВОГО КАРСТУ ЗАХОДУ УКРАЇНИ

Богдан РІДУШ

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

e-mail: ridush@yahoo.com

Палеолітичні стоянки прийнято поділяти на відкриті та печерні. Якщо т.зв. відкриті стоянки на

північній частині валу видно залишки воріт. В північно-східній частині цієї частини городища, неподалік від середньої подвійної лінії валів прослідковуються залишки невеликої земляної платформи. Всі три частини городища мають укріплення тільки з напільної сторони, слідів оборонних укріплень з північного і південного боку (по верхівці стрімких схилів яру) не збереглося.

Хронологія. Період функціонування городища достовірно невідомий. Нижню межу його існування прийнято датувати серединою X ст. або XI ст. (Б. Томенчук). Значно важче встановити верхню межу. В історичній науці зустрічаємо припущення, що городище могло бути знищене монголами в середині XIII ст. (Б. Томенчук) або припинило своє існування в XV ст. (З. Федунків, В. Нагірний). Однак найновіші дослідження показують, що воно існувало принаймні до XVI або навіть до першої половини XVII ст. (В. Нагірний) і правдоподібно було спалене під час одного із татарських нападів на Покуття.

Попередні висновки. Від початку свого виникнення і за часів приналежності до держави київських Рюриковичів поселення, очевидно, мало характер прикордонного укріплення і тільки після його включення до складу держави галицьких Ростиславовичів, а згодом галицько-волинських Романовичів, почало швидко розвиватися. Цьому сприяло в першу чергу його розташування над р. Дністром, котрий був важливим водним шляхом із Галича до Чорного моря і Константинополя. Підтвердженням такого розвитку є значний розмір (біля 5 га), тридільна структура (дитинець, боярсько-дружинна частина, посад) і знайдені в ньому ювелірні прикраси (срібний скарб). Починаючи із XV ст. на перше місце вийшло нове поселення на місці центральної частини сучасної Чернелиці, а городище почало втрачати своє значення, остаточно припинивши своє існування в другій половині XVI – першій половині XVII ст.

ІКОНА-СКЛАДЕНЬ ІЗ ЧОРНІВСЬКОГО ГОРОДИЩА ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIII СТ.: ЗБРОЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Сергій ПИВОВАРОВ, Микола ІЛЬКІВ, Віталій КАЛІНІЧЕНКО
Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник
e-mail: pyvovarov.sergiy@gmail.com
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
e-mail: ilkiv_chnu@ukr.net
e-mail: archeolog.vetal@yandex.ua

За останні роки дослідження Чорнівського городища було знайдено велику кількість предметів християнського благочестя. Серед них на особливу увагу заслуговує стулка від ікони-складня (збереглася ліва частина). Вона має трапецієподібну форму та двостороннє рельєфне зображення. Ікона виготовлена з бронзи. На внутрішній стороні розміщена стояча фігура святого воїна зі списом у лівій руці, та, ймовірно, з мечем у правій руці. На зовнішній стороні – половина рівнораменного хреста. Важко сказати, який саме Святий зображений на стулці складня, але, за даними іконографії можна припустити, що з усієї кількості святих, це могли б бути Святі Феодор Стратилат або Феодор Тирон. Менш ймовірними на стулці зі складня з Чорнівського городища є зображення святих Дмитрія Солунського, Георгія, так як окремі деталі композиції (постать Святого, напрям вістря списа, наявність та відсутність накидки на плечах Святого, зачіска Святого) доводять протилежне. На зовнішній стороні стулки наявне рельєфне зображення половинки рівностороннього хреста з трилистими закінченнями. На кожному з них спостерігаються випуклі крапки посередині закінчень. Датувати дану стулку іконки-складня важко, оскільки прямі аналогії їй відсутні. За іконографічними джерелами відомо, що Феодор Стратилат, як і Феодор Тирон зображувалися в пластинчастому обладунку. Зважаючи на інші компоненти іконографії складня все ж таки, на нашу думку, на стулці ікони зображений Феодор Тирон. Найчастіше він зображений разом з Феодором Стратилатом. Постаті святих виконані за певними канонами: Феодор Тирон стоїть праворуч Феодора Стратилата. Якщо останній вертикально тримає спис в правій руці, то у Феодора Тирона спис зображений по діагоналі на зображеннях.

На іконі простежуються предмети озброєння, як захисного, так і наступального. Досить чітко видно зображення списа. Відзначимо ймовірне зображення меча, який святий воїн тримає у правій руці. До захисного озброєння відносяться чітко зображення обладунку та наруча. Важко говорити чи в святого воїна був ламелярний обладунок (клібаніон (κλιβάνιον)) чи птеруги (πτέρυγες). Клібаніон це ламелярний обладунок, пластинчасті лати, виготовлені з металічних пластин. Даний тип обладунку був поширений на протязі всього існування Візантійської імперії та піддавався значним модифікаціям. Інший ймовірний варіант зображення обладунку на іконі-складні, це птеруги. Вони представляли собою своєрідну спідницю, складену з широких шкіряних ременів, що кріпилися на поясі. Нижня частина обладунку воїна називалася кремасматою (κρεμαστόν). Вона захищала живіт і стегна воїна. Цікавим та важливим є зображення наруча. Останні в обладунку воїна-катафракта в армії Візантійської імперії отримали назву панікелії. Вони прикривали руку воїна від ліктя до кисті. Також на іконі-складні не досить чітко спостерігається зображення поножів, які у Візантійській армії отримали назву халкотуби. На іконі з Чорнівського городища халкотуби спостерігаються нижче колін. Можна стверджувати, що святий воїн, зображений на іконі-складні з Чорнівського городища в обладунку воїна-катафракта та за іконографічними зображеннями хронологічно відноситься до періоду XIII-XV ст. Важливим є те, що дослідники відносять подібні предмети до візантійського виробництва, хоча не виключене і давньоруське.

Таким чином, виявлена ікона-складень є важливою знахідкою як для території Пруто-Дністровського межиріччя, так і для усіх земель, які входили до складу давньоруської держави. Ікона дозволяє проаналізувати розвиток озброєння Візантійської імперії у XIII-XV ст., а також прослідкувати еволюцію іконографії та особливості духовного життя населення Північної Буковини в епоху середньовіччя.

ВИСОКИЙ ЗАМОК У ЛЬВОВІ В СВІТЛІ НОВІТНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Микола ШНИЦАР, Остап ЛАЗУРКО

НДЦ "Рятівна археологічна служба" Інституту археології НАН України

e-mail: shnitsar_87@ukr.net

e-mail: lazurko78@ukr.net

Дослідження замкової гори в період незалежності розпочалося в 2005 р. Тоді, археологічна експедиція ЛКП Археологічно-архітектурна служба м. Львова, під керівництвом В. Шишака провела дослідження на верхньому плато. В процесі робіт було закладено ряд траншей та шурфів вздовж південного схилу. Результати робіт дозволили переглянути існуючу концепцію планувальної структури замку, зокрема його наріжної, південно-західної вежі.

В 2017-2018 рр. експедицією НДЦ "РАС" ІА НАН України проведено чергові дослідження (здебільшого пам'яткоохоронного характеру) Високого замку, в ході яких вдалося отримати важливі результати.

Зокрема, в 2017 р, археологічні роботи проводились у зв'язку з розробкою проекту канатної дороги. В ході робіт було розплановано чотири траншеї на верхньому плато та три на нижній оглядовій терасі. Загальна площа розкопок становила 50 м². Найбільш вагомими результатами отримано на ділянці при копцю. В двох траншеях, не зафіксовано збережених археологічних об'єктів та культурного шару. Ще в двох, які закладено з північної та південної сторони виявлено фрагмент стіни замку та збережений культурний шар. Це свідчить, що в середині XIX ст. при спорудженні копця на честь 300-от річчя Люблінської унії руїни замку було знищено не повністю. Імовірно, вціліла частина, що безпосередньо знаходилась під копцем та в'їзна частина біля нього, рівень денної поверхні якої був значно нижчим в порівнянні з іншими частинами замку.

В 2018 р. було проведено охоронні розкопки при південному схилі гори в зв'язку з реставраційними роботами на збереженому фрагменті стіни замку. В результаті зафіксовано збережені давні культурні нашарування, які на більшій частині території Високого замку було зруйновано під час спорудження копця.